

ХУЛОСАИ ШУРОИ ОЛИМОНИ ФАКУЛТЕТИ ФИЛОЛОГИЯИ ДОНИШГОҲИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

Диссертасияи Асозода Хотам Раҷаб дар мавзуи «Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ ва хусусиятҳои жанрию мавзуми осори бадеии ў» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илми филология аз рӯи ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ пешниҳод шудааст. Кори диссертационӣ дар кафедраи таърихи адабиёти тоҷики факултети филологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ба анҷом расидааст.

Асозода Хотам Раҷаб соли 1992 факултети филологияи тоҷики Донишкадаи омузгории ба номи Абуабдуллоҳ Рӯдакии шаҳри Кӯлоб (ҳоло Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ)-ро хатм кардааст. Солҳои 1990 -1994 роҳбалади Осорхонаи таъриху кишваршиносии ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадонии шаҳри Кӯлобро ба уҳда дошт. Солҳои 1994-2005 ҷонишини директори Осорхонаи таъриху кишваршиносии ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ ва солҳои 2005-2006 директори Осорхонаи таъриху кишваршиносии ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ фаъолият намуда, аз соли 2006 то имрӯз директори генералии Муассисаи давлатии «Муҷтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб» ва ҳамзамон, омузгори Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳ Рӯдакӣ ва Донишкадаи технология ва менечменти иноватсионӣ мебошад.

Асозода Хотам Раҷаб диссертасияи номзадияшро дар мавзуи «Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ ва хусусиятҳои адабӣ-бадеии осори ў» соли 2006 ҳимоя намудааст.

Мавзуи диссертасияи доктории Асозода Хотам Раҷаб дар шурои олимони факултети филологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон санаи 27.05.2016, қарори № 9 тасдик шудааст.

Мушовири илмӣ: Мисбоҳиддини Нарзиқул – доктори илми филология, профессор, мудири кафедраи таърихи адабиёти тоҷики Донишгоҳи миллии Тоҷикистон мебошад.

Муҳтавои асосии диссертатсия дар 36 мақолаи муаллиф, аз чумла 20 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандай Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 16 китоб ва 2 монография инъикос ёфтааст.

Диссертатсияи Асозода Ҳотам Раҷаб дар мавзуи «Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ ва хусусиятҳои жанрию мавзуии осори бадеии ў» дар ҷаласаи кафедраи таърихи адабиёти тоҷики факултети филологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон аз 25 апрели соли 2023, суратҷаласаи № 12 баррасӣ ва ба ҳимоя тавсия шудааст.

Диссертатсия дар ҷаласаи васеи шуруи олимони факултети филологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон бо иштироки муқарризони ҳолис – доктори илми филология, профессори кафедраи филологияи Эрони факултети забонҳои Осиё ва Аврупои Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Сафаров Умархона Раҳимович ва доктори илми филология, профессори кафедраи назария ва таърихи адабиёти Донишгоҳи байнамилалии забонҳои ҳориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода Давлатбеков Лоло баррасӣ гардид. Аз маърузаи унвонҷӯ, суолу ҷавоб, баромади муқарризони ҳолис ва муҳокимаи диссертатсия

ҷунин натиҷагирӣ карда шуд:

Рӯзгор ва осори яке аз намояндагони маъруфи илму адаби тоҷик дар асри XIV Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ шуруъ аз замони зиндагиаш то қунун, дар давоми беш аз 700 сол, мавриди омӯзишу таъсирпазириҳо қарор гирифтааст. Аз дараҷаи омӯзиши мавзуъ бармеояд, ки дар ин раванд асарҳои зиёде навишта шуда бошанд ҳам, вале таҳқиқи осори бадеии адаб ба шакли комил ва таҳқиқи монографӣ сурат нағирифтааст. Масъалаи дигар диҷи замонӣ нисбат ба мероси адабии ниёкон мебошад, ки ба ҷаҳонбинӣ ва тариқи бархурди муҳаққиқ бастағӣ дорад.

Дар замони Истиқлол, ки ҳалқи тоҷик дастурҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва хосса, сифати ахлоқии худро муайян менамояд, албатта, ба ҳазинаи бойи маънавии ба мерос гузаштаи донишмандони гузаштаи худ такя менамояд.

Доираи афкору равишҳои маърифатии Алии Ҳамадонӣ хеле фароҳ буда, дар қолаби осори илмию адабӣ матраҳ гардидаанд, ки ҳар кадом ба таври алоҳида шоистаи омӯзишу таҳқиқанд. Аз ҷумла, осори бадеии мутафаккир ҳазинаи маърифатиеро мемонанд, ки онҳоро метавон аз нигоҳҳои гуногун мавриди баррасӣ қарор дод. Аммо масъалаи муҳимми ҳалталаб дар ин росто таҳқиқи хусусиятҳои жанрию мавзуии осори бадеии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ мебошад, ки барои таҳқиқи ҷанбаҳои маърифатӣ ва орову афкори адиб заминаи мусоидро фароҳам меоварад. Аҳаммият ва зарурати интихоби мавзуи рисола аз нукоти мазкур бармеояд.

Дар диссертатсия масъалаҳои мавриди таҳқиқ бар мабнои осори бадеии Алии Ҳамадонӣ ба миён гузашта шудаанд, ки дар қолаби назму наср ва ба ду забон: форсӣ ва арабӣ навишта шудаанд. Аммо осори манзуми адиб дар қиёс ба асарҳои мансураш то ба замони мо камтар омада расидаанд. Муҳаққиқони аҳволу осори Алии Ҳамадонӣ, ба монанди Сайида Ашраф Зафар, Парвизи Азқой ва Муҳаммад Риёз тэъдоди осори манзуми адибро зиёд медонанд, вале мутаассифона, аз он осор то замони мо, ғайр аз пораҳои манзуми таркиби асарҳои мансур, танҳо маснавии «Ҳафт водӣ» ва маҷмуаи «Чиҳил асрор» боқӣ мондаанд. Насри бадеии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ бахши бузурге аз маҷмуи осори ўро фаро мегирад, ки дар он миён асарҳои бузургҳаҷми «Захират-ул-мулук», «Фусус-ул-ҳикам», «Асрор-ун-нуқта», Миръот-ут-тоибин», «Сайр-ут-тоибин», рисолаҳои «Кашф-ул-ҳақоқ», «Вучудия» «Қуддусия», «Авроди фатхия», «Авроди асрия», «Истилоҳоти суфия», «Чил мақоми суфия», «Даво-ул-қулуб», «Муродоти «Девон»-и Ҳофиз», «Минҳоч-ул-орифин», «Рисолаи футувват» ва маҷмуаи муросилоти адиб таҳти унвони «Мактуботи амирия» беш аз ҳама шуҳрат доранд.

Асарҳои мазкур дар диссертатсия аз назари хусусиятҳои жанрӣ, мавзуоти меҳварӣ ва муҳтассоти ҳунарӣ ба таври муфассал баррасӣ ва таҳқиқ шудаанд.

Мақсади аслии таҳқиқи диссертационӣ. Мақсади асосии таҳқиқ дар рисолаи мо хусусиятҳои жанрию мавзуии осори бадеии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ мебошад. Ҳарчанд ки Алии Ҳамадонӣ ҳамчун нависанда, шоир, олим ва мутафаккири суфимашраб эътироф гардидауву оид ба паҳлӯҳои алоҳидаи зиндагинома, мероси адабӣ ва масъалаҳои гуногуни эҷодиёташ баҳсҳо сурат гирифтаанд, то кунун оид ба хусусиятҳои жанрию мавзуии осори

бадеи ӯ ба таври яклухту монографӣ таҳқиқ сурат нагирифтааст. Махсусан, масъалаи хусусиятҳои жанрию мавзуии осори бадеи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, ки мақсади асосии ин диссертатсия баррасии он мебошад, то ҳол ба таври монографӣ таҳқиқ нашудааст. Яке аз масъалаҳои мушкилу ҳалталаб дар ҳамадонишиносӣ баҳси интисоби ашъоре мебошад, ки дар дохили асарҳои мансури адаб дучор мешаванд. То ҳадди имкон кӯшиш шудааст, ки ба ҳамин масъала низ равшаний андохта шавад.

Вазифаҳои таҳқиқ. Бо мақсади таҳқиқи комили мавзуъ дар рисола баррасӣ ва ҳалли масъалаҳои зерин вазифаҳои асосии таҳқиқии довталаби дараҷаи илмӣ қарор дода шудаанд:

- таҳқиқ ва таъйини заминаҳои фикрӣ ва ақидатии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ: муҳити таълиму тарбият ва устодон; мусофиратҳо ва қасби камоли маънавӣ: зиёрат, риёзат, дидори машоих, омӯзиш, рисолати тарғибу ташвиқ ва роҳнамоӣ;
- муайян кардани пайравони андеша ва ҷаҳонбинии Алии Ҳамадонӣ дар ростои ақида ва сайру сулук;
- шинохти илмии шаҳсияти адабии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ ва таҳқиқу нашри осори ӯ дар Тоҷикистон ва кишварҳои дигар;
- мушаҳҳас намудани хусусиятҳои жанрии осори бадеи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ: соҳтори жанрӣ ва муҳтавоии «Захират-ул-мулк» ва «Мактуботи Амирия»;
- баррасии рисолаҳои кутоҳи тасаввуфии Алии Ҳамадонӣ аз назари жанр ва муҳтаво: «Мақомоти суфия», «Сайр-ут-тоибин», «Рисолаи футувват», «Рисолаи истилоҳоти суфия»;
- таҳқиқи вижагиҳои жанрию муҳтавоии «Шарҳи «Фусус-ал-ҳикам»»;
- таҳқиқ атрофи чехраи шоирии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ бо баррасии асарҳои манзуми адаб: «Чиҳил асрор»: соҳтор, таркиб ва муҳтавои маҷмуа, асари «Ҳафт водӣ» ва муносибати он бо «Мантиқ-ут-тайр» ва «Мусибатнома»-и Фаридуддини Аттор;
- баррасӣ перомуни шеърҳои таркиби асарҳои мансур: масъалаи интисоби ашъор;
- табақабандии жанрии осори манзуми Ҳамадонӣ: ғазал, рубоӣ, қитъа, маснавӣ ва асарҳои ҳаҷман хурди дигар;

- таҳқиқ ва таъйини мавзуоти меҳварии осори адабии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ: панду ахлоқ (ахлоқи ҳамида ва замима), масъалаҳои гендерӣ: зан ва хонавода, сабру таҳаммул ва зуҳду қаноат, зебоишиносӣ ва ҳусни ахлоқ;
- баррасии осори бадеии Алии Ҳамадонӣ аз назари муҳтассоти ҳунарӣ;
- таҳқиқи осори мансури адиб аз назари муҳтассоти сабкӣ;
- таҳқиқи муҳтассоти осори насрини Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ аз ҷиҳати вижагиҳои бадеӣ;
- таҳқиқи шеваҳои истифода аз оёти қуръонию аҳодиси набавӣ дар қаломи ҳунарии Алии Ҳамадонӣ.

Муаллиф ба ҳимоя нуктаҳои асосӣ ва меҳвариеро пешниҳод намудааст, ки воқеан, дар илми адабиётшиносӣ арзиш ва аҳаммияти зиёд доранд.

Навғонии илмии таҳқиқ дар он зоҳир меёбад, ки диссертатсия дар адабиётшиносии тоҷик нахустин таҳқиқи фарогир оид ба таъйини ҳусусиятҳои жанрию мавзуии осори бадеии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ буда, дар он ба нукот ва масъалаҳои зерин таваҷҷӯхи бештар зоҳир шудааст: заминаҳои фикрӣ ва ақидатӣ, пайравони андеша ва ҷаҳонбинӣ, шинохти илмии шаҳсияти адабии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ ва таҳқиқу нашри осори ў, ҳусусиятҳои жанрии осори бадеии нависанда, ки дар мисоли соҳтори жанрӣ ва муҳтавоии асарҳои «Захират-ул-мулк», «Мактуботи Амирия», рисолаҳои кутоҳи суфия, «Шарҳи «Фусус-ал-ҳикам»» баррасӣ шудаанд, ҷеҳраи шоирии Алии Ҳамадонӣ, шеърҳои таркиби асарҳои мансур ва масъалаи интисоби ашъор, табақабандии жанрии осори манзуми Ҳамадонӣ, мавзӯҳои асосӣ ва ҷанбаҳои ҳунарии осори адабии Алии Ҳамадонӣ.

Муаллиф перомуни масъалаҳои асосии матраҷшаванда пажуҳишӣ илмии бисёрпаҳлу анҷом дода, бо далелҳои равшан муҳимтарин муҳтассоти жанрӣ ва асоситарин вижагиҳои мавзуии осори бадеии Мир Сайид Алии Ҳамадониро таъйин кардааст. Масъалаҳои дар диссертатсия баррасишуда мубрам буда, дар адабиётшиносии тоҷик дорои аҳаммияти муҳимми назарӣ ва амалий мебошанд.

Диссертант ба ҷамъоварии осори ҳаттии Алии Ҳамадонӣ ва ба чопи кириллӣ омода кардани онҳо машғул гардида, барои муаррифии шаҳсият, мероси адабӣ ва нақши адиб дар таърихи фарҳангӣ адаби тоҷикӣ таҳқиқот анҷом додааст.

Диссертатсия дар асоси методҳои муқоисавӣ-таъриҳӣ, тавсифӣ-таҳлилӣ, китобхонайӣ, таҳқиқӣ-қиёсӣ, таҳлилӣ-оморӣ, консепсияи таҳлили забону услуби асари бадеӣ, таҳқиқи типологии жанрҳо ва соҳтори осори адабӣ таълиф ёфтааст.

Асосҳои назарии таҳқиқ. Дар ҷараёни таҳқиқ ва таълифи диссертатсия таҷриба ва осори илмии мухаққиқони адабиётшинос ва эроншиноси хориҷио ватанӣ, ба монанди Е.Э. Бертелс, В.В. Виноградов, В.В. Томашевский, Г.Н. Поспелов, Г.Л. Абрамович, Ч. Стори, Ю. Якубовский, М. Баҳор, З. Сафо, А. Зарринкӯб, Ш. Қадқаниӣ, М. Муин, Ҷ. Ҳумоӣ, Т. Пурномдориён, С. Шамисо, М. Футӯҳӣ, Ҳ. Мирзозода, А. Афсаҳзод, Ҳ. Шарифов, Р. Мусулмониён, А. Насриддинов, М. Султонзода, Н.Ю. Салимов, М. Ибодов, М. Муллоаҳмадов, М. Муродов, К. Қодиров, М. Азизов, А. Маҳмадов, Б. Мақсудов, Қ. Абдураҳимов, М. Нарзиқул, М.З. Низомӣ ва дигаронро мавриди истифода қарор дода, аз афкори назариявии онҳо истифода шудааст.

Аҳаммияти амалии таҳқиқ бо он мушахҳас мешавад, ки натиҷа ва ҳулосаҳои илмии дар диссертатсия бадастоварда дар амалияи илми адабиётшиносии тоҷик, дар пажуҳиши масъалаҳои алоқаманд ба мавқеи осори бадеӣ дар эҷодиёти мутафаккирони асримиёнагӣ, ҳусусиятҳои жанрию мавзуии асарҳои манзуму мансур ва баррасии қуллиёту ҷузъиёти коргоҳи эҷодии адибон арзиши мухим доранд. Маводи рисола ва ҳулосаҳои бадастовардаи муаллифро дар аснои навиштани мақола ва таълифи рисолаҳои илмӣ, дар навиштани китобҳои дарсӣ ва таълифи воситаҳои таълимӣ дар донишгоҳу донишкадаҳо ва мактабҳои миёна, омода кардани курси лексияҳо аз таърихи адабиёти форсу тоҷик ва таҳқиқи паҳлӯҳои омухтанашудаи эҷодиёти Алии Ҳамадонӣ, ҳангоми баррасии масъалаҳои алоқаманд ба ҳусусиятҳои жанрию мавзуии осори мансуру манзуими дигар адибон метавон мавриди истифода қарор дод. Инчунин, мабоҳиси алоҳидаи рисола дар навиштани китобҳои дарсӣ ва таълифи воситаҳои таълимӣ дар донишгоҳу донишкадаҳо ва мактабҳои миёна, омода кардани курси лексияҳо аз таърихи адабиёти форсу тоҷик, курс ва семинарҳои маҳсус оид ба насири бадеии асримиёнагӣ дар мактабҳои олий қобили истифода аст.

Мавзуи диссертатсияи пешниҳодгардида ба доираи мавзӯъ ва масъалаҳои таҳқиқии шиносномаи ихтисоси илмии 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ мувоғиқ мебошад.

Диссертатсия дар доираи корҳои илмӣ-таҳқикии кафедраи таърихи адабиёти тоҷики факултети филологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон таълиф шуда, дар асоси ин нақша марҳила ба марҳила иҷро гардидааст.

Автореферати диссертатсия ва мақолаҳои нашрнамудаи муаллиф муҳтавои асосии диссертатсияро инъикос менамоянд.

Хулоса, шурои олимони факултети филологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон кори диссертационии Асозода Ҳотам Раҷабро кори илмӣ-таҳқикии муҳим ва арзишманд меҳисобад. Диссертатсия ва автореферати Асозода Ҳотам Раҷаб дар мавзуи «Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ ва ҳусусиятҳои жанрию мавзуии осори бадеи ӯ» барои дарёftи дараҷаи илмии доктори илми филология аз рӯи иҳтиноси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ ба талаботи бандҳои 31-35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти № 267 тасдиқ шудааст, мувоғиқат дошта, шурои олимон дар асоси тақризҳои мусбат ва баромади муқарризони холис – доктори илми филология, профессор Сафаров Умархона Раҳимович ва доктори илми филология, профессор Давлатбеков Лоло онро барои ҳимоя ва дарёftи дараҷаи илмии доктори илми филология ба шурои диссертационии 6D.KOA-020-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон пешниҳод менамояд.

Хулоса дар ҷаласаи васеи шурои олимони факултети филологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон қабул гардид.

Иштирок доштанд: 22 нафар аъзои шурои олимон.

Натиҷаи овоздиҳӣ: «старафдор» – 22 нафар, «зид» – нест, «бетараф» – нест, қарори № 10 аз 25. 05. 2023.

Раиси шурои олимон,
доктори илми филология,
профессор

Сироҷиддини Эмомалий

Муқарризони холис:
доктори илми филология, профессори
кафедраи филологияи Эрони
факултети забонҳои Осиё ва Аврупои
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Сафаров У.Р.

доктори илми филология, профессори
кафедраи назария ва таърихи адабиёти
Донишгоҳи байналмилалии забонҳои
хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода

Давлатбеков Л.

Котиби илмии шурӯо, н.и.ф., дотсент

Мавлонзода Ш.

Имзоҳои С. Эмомалий, У. Сафаров ва
Ш. Мавлонзодаро «тасдиқ мекунам»
сардори раёсати кадрҳо ва корҳои маҳсуси
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Тавқиев Э.Ш.

Суроғ: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шахри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17.
Телефон: (+992-37) 221-62-25; факс: 227-15-10.
E-mail: info@tnu.tj

«30» майи соли 2023

Имзои Л. Давлатбековро

тасдиқ мекунам:

мудири шӯбайи кадрҳои Донишгоҳи
байналмилалии забонҳои хориҷии Тоҷикистон
ба номи Сотим Улуғзода

Юсупова Б.Ғ.

Суроғ: 734190, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шахри Душанбе, кӯчаи Ф. Муҳаммадиев, 17/6.
Телефон: (+992-37) 232 50 00; факс: (+992-37) 232 50 03.
E-mail: ddzt@ddzt.tj

«30» майи соли 2023.